

AFET İÇERİKLİ HABERLERİN SOSYAL ÖĞRENME KURAMI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Serhat YILMAZ
İstanbul Aydın University, Turkey
serhatyilmaz@aydin.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-4438-9866>

And ALGÜL
İstanbul Aydın University, Turkey
andalgul@aydin.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-5516-5249>

ÖZ

Yaşadığımız çağda afetlerin giderek daha fazla zarara neden olduğu uluslararası kuruluşlar tarafından yayınlanan raporlarda açıkça görülmektedir. Afetlerin neden olduğu zararların azaltılmasında ise bireysel zarar azaltma çalışmalarının önemli bir yer edindiği birçok bilimsel araştırmada ifade edilmektedir. İletişim teknolojilerinin gelişimi ile günümüzde bireylerin gündelik bilgi ihtiyacını karşılamada en çok tercih edilen kaynaklardan biri olan haber bültenleri erişim maliyet ve kapasitesi ile afetlere karşı bireysel hazırlıkta önemli avantajlar sunmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de en çok izlenme oranına sahip ilk üç haber bülteninde afetlere yönelik ne kadar etkin bilgi edinme sağlandığı 27.07.2017 tarihinde İstanbul’da gerçekleşen ‘Dolu Fırtınası’ örnek olayı kapsamında incelenmektedir. İstanbul’da dolu, yağmur ve fırtınanın aynı anda açığa çıktığı meteorolojik olay ATV, Show TV ve Kanal D ana haber bültenlerinde birinci sırada haber olarak sunulmuştur. Üç ana haber programındaki haber metinlerinin afetler konusunda bilgilendirici yönleri olup olmadığı Sosyal Öğrenme Kuramı bağlamında içerik analizi yöntemiyle ele alınmıştır. Analiz kapsamında Nvivo programı kullanılmıştır. Analiz, haber içeriklerini sunan sunucuların ve olaya şahit olmuş vatandaş, bilirkişi veya uzman görüşü olan kişilerin haber metinleri çerçevesinde iki kapsamda yapılmıştır. Araştırma sonucunda, örnek olay kapsamında ele alınan haber metin içeriklerinde, afetin anlık etkilerine odaklanıldığı ve sosyal öğrenme kuramı bağlamında afet haberlerinin izleyicilerine öğretici nitelikte bir metin içeriği sunmadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Haber, Afet, Sosyal Öğrenme Teorisi, Nvivo, İçerik Çözümlemesi*

EVALUATION OF DISASTER NEWS IN THE CONTEXT OF THE SOCIAL COGNITIVE THEORY

ABSTRACT

In the reports published by international organizations, it is explicitly seen that disasters are causing more and more damage at the current age. In many scientific studies, it is expressed that individual damage mitigation activities have gained an important place in mitigating the damage caused by disasters. Newscasts, one of the most preferred sources to satisfy the daily information need of individuals today upon the development of communication technologies, offer important advantages in the individual preparation for disasters with their cost and capacity of access. In this context, how

efficiently information acquisition concerning disasters was ensured in the first three newscasts with the highest ratings in Turkey is examined within the scope of the case study of the 'Hailstorm' that occurred in İstanbul on 27/07/2017. The meteorological event in which hail, rain, and a storm simultaneously broke out in İstanbul was presented as the top-ranking news in the prime-time newscasts by ATV, Show TV, and Kanal D. Whether the news texts in the three prime-time newscasts had any informative sides on the disasters was addressed with the method of content analysis in the context of the Social Cognitive Theory. The Nvivo program was used within the scope of the analysis. The analysis was made within two scopes within the framework of the news texts of the newscasters who presented the news contents as well as the citizens who witnessed the event and the people with expert knowledge. As a result of the research, it was concluded that the instant impacts of the disaster were focused on in the news text contents addressed within the scope of the case study and that the disaster news did not present any text content of instructive quality to its viewers in the context of the social cognitive theory.

Keywords: *News, Disaster, Social Cognitive Theory, Nvivo, Content Analysis.*

GİRİŞ

Toplumsal yaşamın tarihsel gelişimi üzerine yapılan araştırmalarda iki önemli eşik aşımından bahsedilmektedir. Bu eşik aşımından ilkinin kalıcı yerleşim alanlarını oluşturmaya yönlendiren 'Tarım Devrimi', ikincisini ise tarımla uğraşan nüfusu sistematik bir şekilde ürün ve hizmet üretimine dâhil eden 'Endüstri Devrimi' oluşturmaktadır (Güran, 1990: 3). Tarım Devrimi ile su kaynaklarına yakın, tarıma elverişli alanlara yerleşen ve avcı toplayıcı kabilelere göre daha kalabalık topluluklar oluşturan insanlar, Endüstri Devrimi ile birlikte günümüz kalabalık kentlerini meydana getirmiştir. 2016 yılına gelindiğinde ise dünya üzerinde 476 kentin nüfusunun bir milyonu üzerinde olduğu belirtilmektedir (United Nations, 2016: 10-26). Milyonların bir arada yaşamaya başladığı kent yaşamı doğal olarak beraberinde birçok riskin de oluşmasına neden olmaktadır. Her geçen yıl bir önceki yıla göre kentlerdeki nüfus yoğunluğunun artması ve teknolojik kazalar gibi kentleşmenin getirdiği yeni risk kaynaklarının oluşması, olası afetlerde büyük can kayıplarının yaşanmasına neden olmaktadır. Duruma yaygın olarak tüketilen fosil yakıtların, yanlış arazi kullanımlarının, ormansızlaştırmaların, atmosfere salınan sera gazlarının, bilinçsizce üretilen atıkların ve diğer beşeri kaynaklı çevresel tahribatların eklenmesi yeni afet türlerini oluşturacak risk havuzları yaratmaktadır.

Yaşadığımız çağın bir icadı olmayan risk kavramı, her ne kadar insan eyleminin en eski fenomenlerinden biri olsa da, endüstrileşme ile birlikte yirminci yüzyılın ilk yarısına gelindiğinde küreselleşme eğilimi sergilediği görülmektedir (Beck: 2011, 14). Japonya'da meydana gelen bir deprem sadece Japonya'daki canlı hayatı değil neden olduğu nükleer sızıntı ile tüm dünyayı ilgilendiren bir tehlikeye dönüşmekte ya da Tayland'da meydana gelen sel sularının sabit disk depolarını basması ile Amerika'da bilgisayar üretimi sektöre uğrarken Türkiye'de bilgisayar fiyatlarının artmasına neden olduğu gözlemlenmiştir (Fuller, 2011; CNN, 2013). Afetlerin neden olduğu bu etkileşim modernleşme yolunda bir yandan edindiği kazanımları doğa kaynaklı risklere karşı korumaya çalışırken bir yandan da yeni risk türleri yaratan insanlığı tarım toplumunun basit korunma yöntemlerinden devasa kentlerin karmaşık yapılarını korumaya doğru bir gelişim göstermeye zorlamaktadır.

Bugün gelinen noktada ise bu tür risklerin yaratacağı tehlikeleri en aza indirgeyebilmek ve afetlere karşı mevcut kapasiteyi artırabilmek için devlet eliyle ulusal düzeyde kurumsal yapılanmalar oluşturulmakta, uluslararası işbirlikleri gerçekleştirilmektedir. Amerika'da Federal Acil Durum Yönetim Ajansı (Federal Emergency Management Agency), Japonya'da Su ve Afet Yönetimi Bürosu (Water and Disaster Management Bureau), İtalya'da Ulusal Sivil Koruma Hizmeti (National Service

of Civil Protection), Türkiye’de Afet Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) bu konudaki ulusal yapılanmaların örnekleri arasında yer almaktadır. Uluslararası Doğal Afetlerin Azaltılması On Yılı (International Decade for Natural Disaster Reduction), Daha Güvenli Bir Dünya için Yokohama Stratejisi ve Eylem Planı (Yokohama Strategy and Plan of Action for a Safer World), Afet Zararlarının Azaltılması Uluslararası Stratejisi (International Strategy for Disaster Reduction) gibi çalışmalar da uluslararası işbirlikleri arasında yer almaktadır. Tüm bu çabalara rağmen her geçen yıl dünya üzerinde hem yaşanan afet sayısında hem de neden olduğu can ve mal kayıplarında belirgin bir azalma yaşanmamaktadır. Bu sorunun devam etmesine neden olan en önemli etkenler arasında afetlere yönelik bireysel hazırlıkla ilgili toplumsal farkındalığın oluşturulmaması yer almaktadır. Oysa tarihsel süreçte yaşanan afetlerde edinilen tecrübelerden, yönetim düzeyindeki hazırlıkların ve planlamaların toplum tabanında karşılık bulamadığı zamanlarda afetlerin yıkıcı etkilerinin değişmediği gözlemlenmiştir. Bu nedenle afetlere karşı yürütülen çalışmalarda toplumsal kapasitenin artırılması için dil ve fikir birliği oluşturacak mesajların ve doğru bilginin anlaşılır bir şekilde verilmesi gerekmektedir (Kadioğlu, 2011: 21). Ancak afet tehlikesi altındaki bir toplumun büyük çoğunluğuna dil ve fikir birliğini oluşturacak mesajları ve doğru bilgiyi ulaştırmak zaman ve maliyet açısından yüksek değerlerle gerçekleştirilebilmektedir.

Toplum genelinde yaygın olarak kullanılmakta olan ve okuryazar olmayan kitlelere de hitap edebilen televizyon gibi kitle iletişim araçları olası zarar ve kayıpları azaltabilecek önemli fırsatlar sunmaktadır. Ulusal düzeyde genel yayın yapan televizyon kanallarının program akışları incelendiğinde ise afetlerle ilgili içeriklere büyük çoğunlukla afet etkisi yaratan olaylar sonrası sadece haber programlarında yer verildiği gözlemlenmektedir. Bu kapsamda afetlere hazırlık çalışmalarına toplumun etkin katılımını sağlayabilmek ve geniş kitlelere ulaşabilen televizyonun daha etkili kullanılıp kullanılmadığını ortaya çıkarmak amacıyla örnek vaka üzerinden afet içerikli haberlerin sosyal öğrenme kuramı bağlamında değerlendirmesini yaparak, afet içerikli haberlerin, afet haberlerinin afetten koruyucu tedbirleri izleyicilere aktarıp aktarmadığını veya afet haberlerinin izleyicilere afetten korunma, tedbir almaya yönelik öğretici nitelikte bilgiler iletilmediğini ortaya çıkarmaktır.

AFETLERLE MÜCADELE VE AFET İÇERİKLİ HABERLER

Tarihin çeşitli dönemlerinde birçok defa doğa kaynaklı afetlerin yaşandığı Türkiye’de 27 Temmuz 2017 tarihinde meydana gelen ve İstanbul’u etkileyen meteorolojik olay bir kez daha yaşam alanlarımızda afet zararlarını en aza indireyecek risk azaltma çalışmalarına ihtiyacımız olduğunu ortaya koymaktadır. Afetlerin yaşam alanları üzerinde ne tür etkileri olabileceğini anlayabilmek için risk ve afet kavramlarının tanımlarına bakmak yeterli olacaktır. Farklı kaynaklarda benzer afet tanımları yapılmakla beraber dünyada ilgili kurumlar ve çalışmalarda genel olarak Birleşmiş Milletlerin yaptığı afet tanımını kullanılmaktadır. Türkiye’de afetler konusunda yetkili üst kurum olan AFAD tarafından da kabul edilen bu tanıma göre afet: fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olan, normal yaşamın durmasını, kesintiye uğramasını sağlayan, doğa, teknolojik veya insan kaynaklı tüm olaylar olarak ifade edilmektedir. (Kadioğlu, 2008: 2). Afetler neden oldukları sonuçlar itibariyle gerçekleştikleri toplumlar tarafından felaket olarak görülmektedir. Felaket ise; doğal, teknolojik veya insani nedenlerle ilişkilendirildiği, toplu olarak yaşanan, akut bir başlangıcı olan ve zamanla sınırlanmış potansiyel bir travmatik olay olarak tanımlanmaktadır (McFarlane ve Norris, 2006: 4). Lindell ise, afetlerin etki alanları olduğu, bu etkilerin fiziksel, sosyal, ekonomik, politik düzeyde olduğundan bahsederken, karşılaşılan durumun çeşitli yönleriyle ele alınması ve afetlere neden olabilecek olası durumlara karşı hazırlık yapılması gerektiğinden bahsetmektedir (Lindell, 2013; 797-808). Tarih boyunca bu olasılıklar depremler, seller, salgın hastalıklar, kuraklık, uçak kazaları ve nükleer tesis sızıntıları gibi durumlar olarak sürekli gerçekleşmekte ve afetlere neden olmaktadır (Auf der Heide, 1989). Risk ise doğa veya insan kaynaklı olayların istenmeyen sonuçlarının gerçekleşme ihtimali olarak tanımlanmaktadır (Kates vd., 1985: 465). Afet öncesi riskler ne kadar azaltılırsa, afetlerin yaratacağı olumsuz etkilerde o ölçü azalmaktadır. Bu kapsamda afetlerin neden olduğu

zararlar ile risk kavramı arasında doğru bir orantı bulunmaktadır. İnsanlığın gelişiminin günümüzde geldiği noktada dünya nüfusunun yarısından fazlasının kentlerde yaşamaya başladığı düşünüldüğünde ise doğa ve insan kaynaklı risklerin neden olacağı tehlikelerin gelecekte çok daha büyük kayıplarla sonuçlanacağı öngörülmektedir (Thomas ve López, 2015: 7; Worldwatch Enstitüsü, 2016: 13). Dünyada 1974 – 2003 yılları arasında doğa kaynaklı afet oranlarının 10 kata kadar artması, sadece 2000 – 2012 yılları arasında gerçekleşen afetler nedeniyle 1.2 milyon insanın hayatını kaybetmesi, 2.9 milyar insanın bu afetlerden etkilenmesi ve 1.7 trilyon ABD Doları hasarın oluşması bu öngörülerini haklı kılmaktadır (Guha-Sapir vd., 2004: 15; ICSU, 2015: 13). Durum Türkiye açısından değerlendirildiğinde de bir farklılık göstermemektedir. Yakın tarihimizde gerçekleşen 17 Ağustos 1999 Düzce Depremi ve TÜPRAŞ Yangını, 2009 Ayamama Deresi Seli, 2011 Van Depremi, 2017 İstanbul Dolu Fırtınası gibi örnekler ülkemizin afetlere karşı kırılganlığını açıkça göstermektedir. Bu kırılganlığı azaltmak için de afet sonrası müdahale ve iyileştirmeye odaklanılan klasik afet yönetimi anlayışı yerine afet öncesi riske dayalı zarar azaltma yaklaşımlarının benimsenmesi gerekmektedir (Plattner, 2005). Bu amaca ulaşabilmek için her seviyede hazırlanan planların birbirleri ile entegre olması, toplumsal yapıyı oluşturan kurum - kuruluş, birey, grup gibi unsurların zarar azaltma çalışmalarını eşgüdümle yürütmesi gerektiğinden söz edilmektedir (Ural, 2014: 8).

Dünya genelinde yürütülen çalışmalar incelendiğinde ise afetlere karşı zarar azaltma çalışmalarına özellikle toplumsal katılımın sağlanabilmesinin bazı kriterlerle mümkün olduğu görülmektedir. Bu kriterlerin güvenilirlik ve inandırıcılığın sağlanması, duygu, düşünce, tutum ve beklentilerin bütününe hitap etme, yeterlilik ve yapabilirlik bilincini oluşturma, afetlere hazırlık çalışmalarının bir insan hakkı olduğunu düşündürme, halk ve yönetim arasında bir dayanışma etiği oluşturma ve halkın değerlerine, yargılarına saygı gösterme şeklinde olduğu sıralanmaktadır (Fişek vd., 2003: 1072-1073). Afet kavramına yönelik yapılan tanımlamalar ve afetlere hazırlık çalışmaları için gözetilmesi gereken hususlar doğrultusunda afetin bir neden değil sonuç olduğu ve belirli alınabilecek önlemlerle zararların en aza indirgenebileceği açıktır.

Olası afetlere hazırlık ve muhtemel kayıpların azaltılmasında ise teknolojiye bağlı bilgi ve iletişim konularının önemine dikkat çekilmektedir (IRC, 2013). İletişim teknolojileri üzerinden bilginin yayılımında televizyon ise günümüz kapsamında hala etkili bir kitle iletişim aracıdır. Afetlerde insanların çoğunun tahliye mesajlarını radyo veya televizyon aracılığıyla aldığı veya radyo veya televizyon aracılığıyla haberi gören veya duyan insanların telefon çağrılarında öğrendikleri belirtilmektedir (Scanlon ve Padgham, 1980). Bu nedenle de afetlerde özellikle de kitle medyasının tartışmasız net bir şekilde önemli rolü olduğu (Quarantelli, 1991: 23) ve medyanın birincil görevinin afet konusunda toplumu uyarmak olduğu görüşünden önemle bahsedilmektedir (Scanlon, 2009). Bu yayıncılık anlayışında önemli olan afetin birey ve toplum üzerindeki muhtemel etkilerini azaltmak dolayısıyla önleyici tedbirler konusunda bilgilendirici içerik paylaşımının önemli olduğu görülmektedir. Ancak günümüzde kitle medyasının bu rolü yerine getiremediğine yönelik birçok bilimsel araştırma bulunmaktadır. Örneğin, 1 Ocak 1996 ile 31 Aralık 2016 tarihleri arasında ABD haber bültenleri arasından seçilen temsili 10 haberde yüksek ölüme ve finansal kayıplara neden olan haberlerin medyanın dikkatini daha çok çektiği gözlemlenmiştir (Jeong ve Young, 2017: 12). ABD’de 2000 – 2010 yılları arasında meydana gelen doğa kaynaklı afetlere yönelik medyada yer alan içeriklerin analiz edildiği başka bir araştırma kapsamında incelenen haberlerde, afetlerin insan, yapılar ve çevre üzerindeki etkilerine odaklanma eğiliminde oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Houston vd., 2012: 619). 2005 yılında meydana gelen Katrina Kasırgası’nın ABD medyasında işlenişine yönelik yapılan diğer bir çalışmada yine, haberlerin ilk olarak kasırganın neden olduğu afetin yıkıcı etkilerine odaklandığından bahsedilmektedir (Tierney vd., 2006: 60-61). Başka ülkelerde gerçekleşen afetlerin yerelde yapılan haberlerinde de olayın yıkıcı etkisinin büyüklüğünün öne çıkarılması nedeniyle haber değerliliğinin belirlenmesi bakımından benzer bir durumdan söze edilebilir. Örneğin 2004-2014 arası 292 küresel doğal afetle ilgili 3 büyük ABD gazetesindeki haberlerin varlığını, miktarını ve uzunluğunu ele

alan bir araştırma, ABD'deki gazetelerin, yerli afetlere kıyasla uluslararası afetleri belirli bir düzeyde önem vermediği, afetin büyüklüğüne göre önemsendiğini ortaya çıkarmıştır (Bissell ve Yan, 2015; 862). Oysa eşik bekçilerinin (gazetecilerin) olayların haber değerliliğini değerlendirme biçimlerinde kamuoyu yararına genel gazetecilik ilkelerinin yönlendirici olması gerekmektedir. Bu ilkelerin uluslararası alanda da gözetilmesi beklenmektedir. Ancak yapılan araştırmalar afet içerikli haberlerin sunumunda, kamuoyunun yararına olacak afetlere yönelik farkındalık oluşturan önleyici içeriklere yer verilmediği haberlerde afetlerin neden olduğu yıkıcı etkilere odaklanıldığını göstermektedir. Bireylerin afetlere yönelik tutumlarında çaresizlik ve kaderciliğin ağır bastığı (Fişek vd., 2003: 1086) bir ortamda bu şekilde sunulan afet içerikli haberlerin afetlere yönelik bireysel hazırlıklara ve yapılan hazırlıkların zaman geçtikçe umursamaz bir tavırla boş vermişliğe dönüşmesini engelleyecek katkılar sunması gerekmektedir.

HABER PROGRAMLARI VE TOPLUMSAL SORUNLARA YÖNELİK BİLGİLENDİRME

Tarih boyunca insanların yakın ve uzak çevrelerine yönelik bilgiye ulaşma çabası bu alanda sistemleşmiş ve uzmanlaşmış kitle haberleşme araçlarının gelişimine önemli katkılar sunmaktadır. Yakın geçmiş ile etkisi artmaya başlayan kitle haberleşme araçları zamanla gelişen teknolojilerle birlikte günlük bilgi edinme ihtiyacını karşılayan en önemli kaynak haline geldiği belirtilmektedir (Toköz, 1981:3). Medya araçları üzerinden sunulan haberler, günlük yaşam içerisinde olanları, mesafeleri ortadan kaldırarak anlık iletimde bulunabilmektedir. Gündelik yaşam içerisinde bilgi ihtiyacını karşılayan haberin kavram olarak tanımına bakıldığında ise haber, "1. Bir olay, bir olgu üzerine edinilen bilgi, salık, 2. İletişim veya yayın organlarıyla verilen bilgi, 3. Bilgi" olarak belirtilmektedir (Akalin, 2011; 1019). Kuramcı Wilbur Schramm haberi, "insanların kafalarında oluşmaktadır. Başka bir deyişle haber, düşünsel bir boyuta sübjektif bir yapıya sahiptir" diye ifade etmektedir (aktaran Parsa, 1993; 31). Gazeteciliğe Giriş kitabında ise haber, "güncel bir olayın gerçeğe uygun bir şekilde iletişim araçları vasıtasıyla sunulması" şekline ifade edilmektedir (Schlapp, 2002; 17). The Complete Reporter kitabında ise haber bir başka açıdan, "okuyucunun ilgileneceği, gazeteye basıldığında, okuyucuya yararlı olacağı düşünülen, okuyucunun bilmek istediği, insanların hakkında konuşacağı şeyler, yakın zamanda olan, keşifler, görüşler, okuyucuların etkilenecekleri ya da ilgilenecekleri konular" olarak sıralamaktadır (Harriss, vd., 1985; 29). Literatürde benzer birçok tanımlama yapılmıştır ve yapılan tanımlamalarda haberin güncel bir olaya dayanması ortak özellik olarak belirtilmektedir.

Günümüzde ise bir yandan insanlara güncel olaylar hakkında bilgi veren haberler bir yandan da insanların belirli konularda yönlendirilmesinde etkili olmaktadır (Rigel, 2000: 26-27). Hangi olayların haber nitelikleri taşıdığı ise ilk kez 1922 yılında Walter Lippmann'ın Kamuoyu adlı eserinde günlük olayların dökümü ve gazetecilerin bu olaylar arasında seçtikleri olarak belirtilmektedir (Toruk, 2008: 156). Yine olayların haber niteliği taşıması için bulunması gereken özellikler zamanlı olması, önemli bir olay olması, insanları ilgilendirmesi, ilginç olması, görsel ve işitsel etki ile sunulması olarak sıralanmaktadır (Aslan, 2009: 35-64). Tüm bu niteliklerinin yanında haber sunan medyanın ayrıca eğitim, sağlık gibi geniş tabanlı konularda insanlara bilgi vermesi ve insanları doğru yönlendirme işlevlerine sahip olması gerekmektedir (Rigel, 2000: 27).

SOSYAL ÖĞRENME KURAMI

Sosyal bir varlık olan insan pek çok davranışın kazanılmasını gözlem yoluyla gerçekleştirmektedir. İnsanın gözlem yoluyla öğrenme eğiliminin bilimsel bir çerçeve kazanmasında Miller ve Dolard'ın 1942 yılında yaptıkları araştırmalar önemli bir yer etkiye sahiptir (Yılmaz, 2007: 17). Kavramın kuram haline gelmesinde ise Bandura'nın çalışmaları etkili olmuştur. Bandura, insan davranışlarını üç karşılıklı nedensellik açısından açıklamaktadır. Bunlar bilişsel, biyolojik ve çevresel faktörlerdir ve birbirlerinden etkilenecek davranış şekillendirmektedir (Bandura, 1999: 21). Karşılıklı etkileşimde

bulunan etki ağı içerisinde insanlar, motivasyonlarına, davranışlarına ve gelişimlerine katkıda bulunurlar (Bandura, 1989: 8).

Başkalarını izleyerek çevreden öğrenme veya yaşanılan toplum içinde topluma uyum için öğrenme olarak da ifade edilen Sosyal Öğrenme Kuramı'nda bireylerin öğrenme sürecinin toplumdaki diğer bireyleri gözlemlemeye, onların davranışlarının kabulü ya da cezalandırılması deneyimlerini seyretmeye bağımlı olduğu belirtilmektedir (Bayrakçı, 2007: 199). Model almaya dayalı bu öğrenme sürecinde ise ilgi ve dikkat, akılda tutma, taklit, motivasyon ve güdülenme süreç ve aşamalarından geçerek gerçekleştiğine vurgu yapılmaktadır (Şener ve Gökkaya, 2017: 384). Nasıl davranılmasını gösteren model kişi, öncelikle dikkati üzerine çeker, modelin davranışı böylece gözlemcinin aklında kalır, akılda kalan davranış iyi bir nedenle taklit edilir, kopyalanır. Gözlemcinin davranışı taklit edebileceğine güvenmesi ise öz yeterlilik olarak tanımlanmaktadır (Bandura, 2006: 13).

Ayrıca Bandura bu kuramda ödüllendirilmiş davranışların, medya tasvirlerinin ve çekici medya karakterlerinin ve medya etkilerinin öğrenme olasılığını arttırdığını savunmaktadır (aktaran Valkenburg vd., 2016: 330). Sonuç olarak geniş bir sosyo-yapısal etki ağı içerisinde faaliyet gösteren insanlar sosyal sistemler yaratır ve yarattıkları bu sosyal sistemler de kişisel gelişimi ve işleyişi etkilemektedir. Sosyal Öğrenme Kuramı kapsamında insanla toplumun etkileşiminde var olan çift yönlü dinamik yapının işlerliğinin korunabilmesi için bu etkileşimin sürekliliğinin sağlanması gerektiğinden bahsedilmektedir (Lange vd., 2012: 349).

ARAŞTIRMA

Afetlere hazırlık ve afetlere karşı bilinçlenme konusunda, geniş kitlelere erişim sağlayabilmesi açısından televizyonun önemli bir kitle iletişim aracı olduğu açıktır. Bu kapsamda ana haberlerde yer alan afet haberlerinin izleyiciye bir yandan olayın ayrıntıları gösterilirken, diğer yandan gerçekleşen afetten, olaydan nasıl korunulması gerektiği aktarılmalıdır.

Araştırma sorusu: “Afet içerikli haberlerin, afet haberlerinin afetten koruyucu tedbirleri izleyicilere aktarmakta mıdır? Afet haberlerinin izleyicilere afetten korunma, tedbir almaya yönelik öğretici bilgiler vermekte midir? Afet haberlerinde izleyicilere afetten korunma, tedbir alma konularına yönelik anahtar kelimeler kullanılmakta mıdır?”

Yukarıdaki araştırma sorusu kapsamında oluşturulan hipotezler aşağıdaki gibidir:

Hipotez 1: Sosyal Öğrenme Kuramı kapsamında ana haber program içeriklerini sunan haberciler, afet haberlerinde afetten korunmaya yönelik öğretici içeriğe önem verir.

Hipotez 2: Sosyal Öğrenme Kuramı kapsamında ana haber program içeriklerinde yer alan konuklar, afet haberlerinde afetten korunmaya yönelik öğretici içeriğe önem verir.

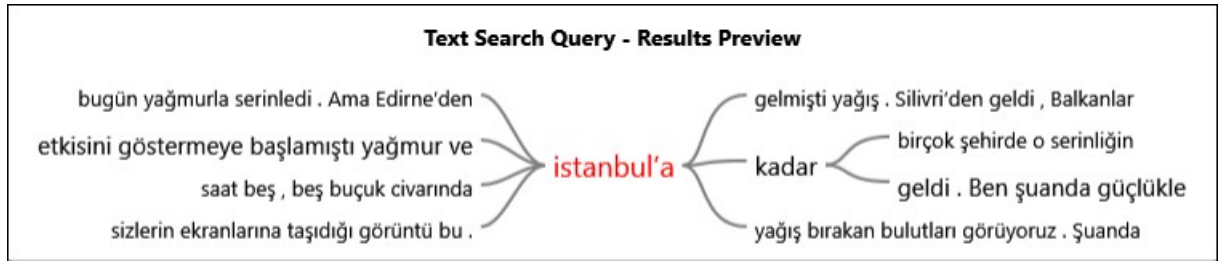
Hipotez 3: Sosyal Öğrenme Kuramı kapsamında ana haber program içeriklerindeki afet haberlerinde izleyicilere afetten korunma, tedbir almaya yönelik anahtar kelimeler kullanılır.

Bu kapsamda, 27.07.2017 tarihinde İstanbul'da 17:00 – 19:00 saatleri arasında meydana gelen ve medyada “İstanbul'da Dolu Fırtınası” olarak haber olan meteorolojik olay, örnek olay olarak analiz kapsamında değerlendirilmiştir. İstanbul gibi nüfusun ve ekonomik faaliyetlerin yoğun olduğu bir kentte yağmur, dolu ve fırtınanın aynı anda meydana gelmesi ve sonucunda yapısal, maddi hasarların oluşması, yangınların çıkması ve de ikincil riskler bağlamında afetlerin etkilerini göstermesi, ilgili tarihte gerçekleşen meteorolojik olayın örnek olarak seçilmesinde etkili olmuştur.

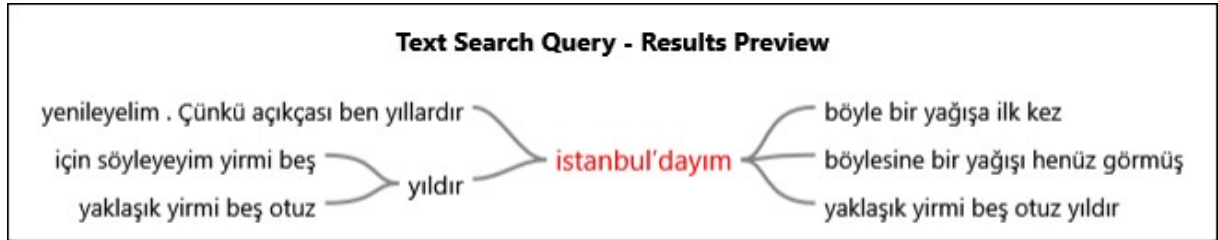
27.07.2017 tarihinde İstanbul'da dolu, yağmur ve fırtınanın aynı anda açığa çıktığı meteorolojik olay ATV, Show TV ve Kanal D ana haber bültenlerinde birinci sırada haber olarak sunulmuştur. Üç ana haber programı yayını toplamda üç saat iki dakika otuz dört saniye sürmüştür ve meteorolojik olayın

Grafik 2. “İstanbul'da” Kelimesi İçin Metin Arama Sorgusu.

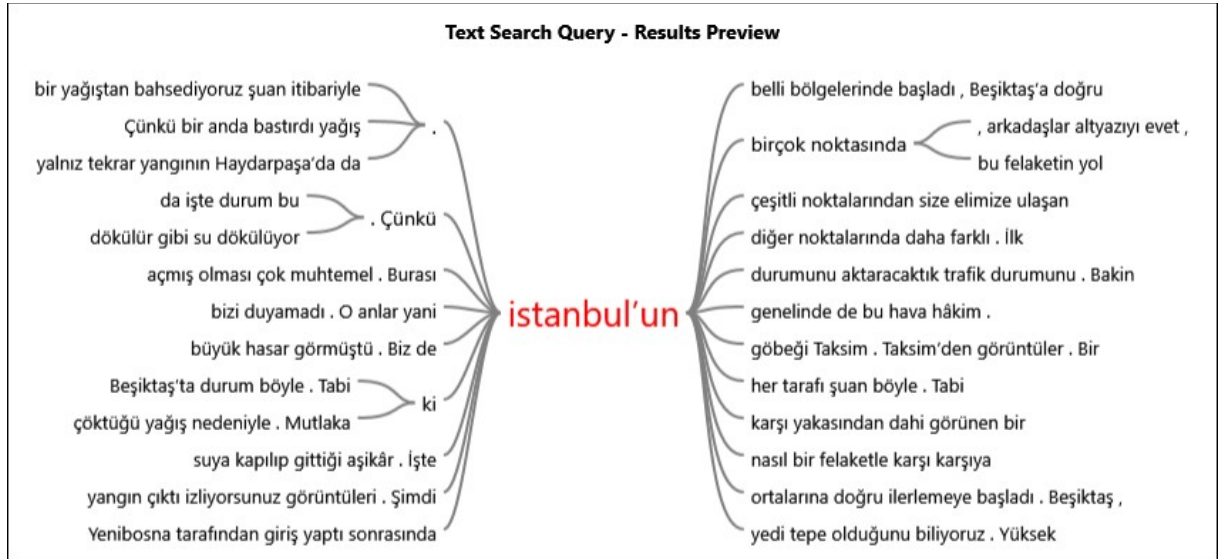
Grafik 3. “İstanbul'a” Kelimesi İçin Metin Arama Sorgusu.

Grafik 4. “İstanbul'dayım” Kelimesi İçin Metin Arama Sorgusu.

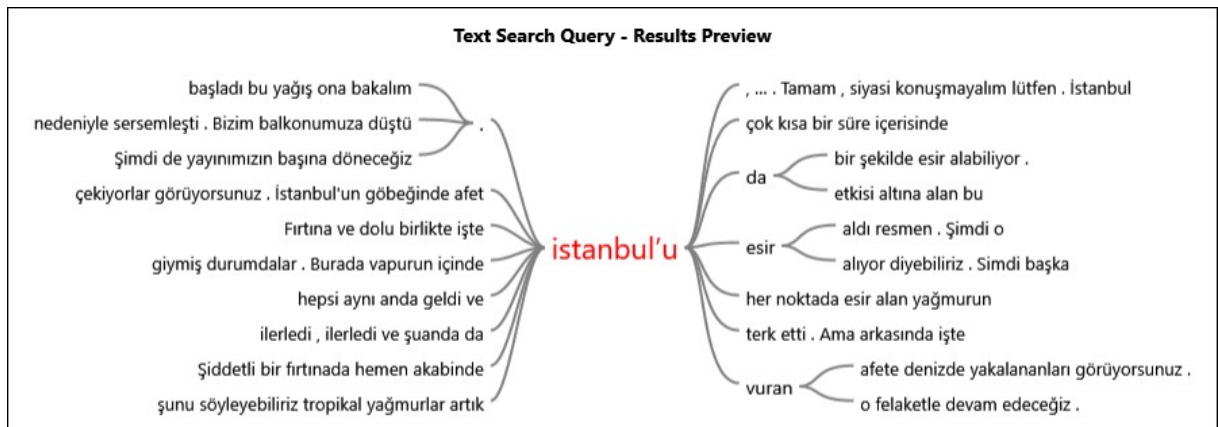
Grafik 5. “İstanbul’daki” Kelimesi İçin Metin Arama Sorgusu.

Grafik 6. “İstanbul’un” Kelimesi İçin Metin Arama Sorgusu.

Grafik 7. "İstanbul" Kelimesi İçin Metin Arama Sorgusu.

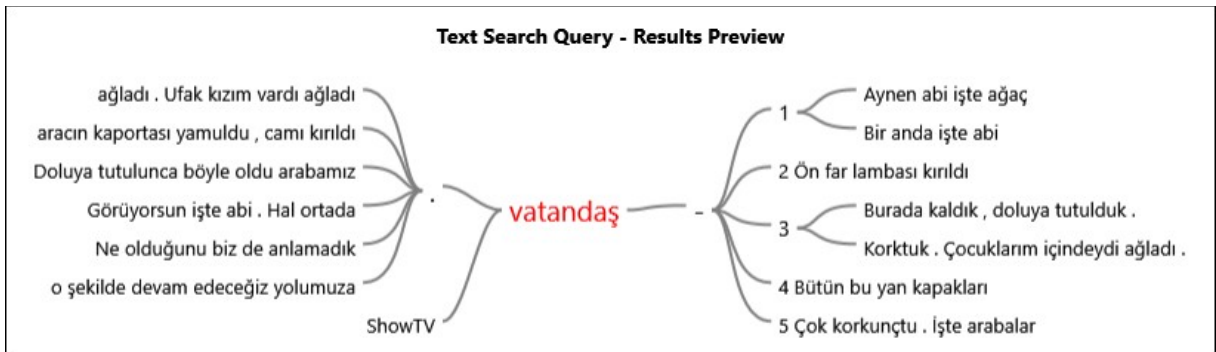

Grafik 8. "İstanbul'u" Kelimesi İçin Metin Arama Sorgusu.

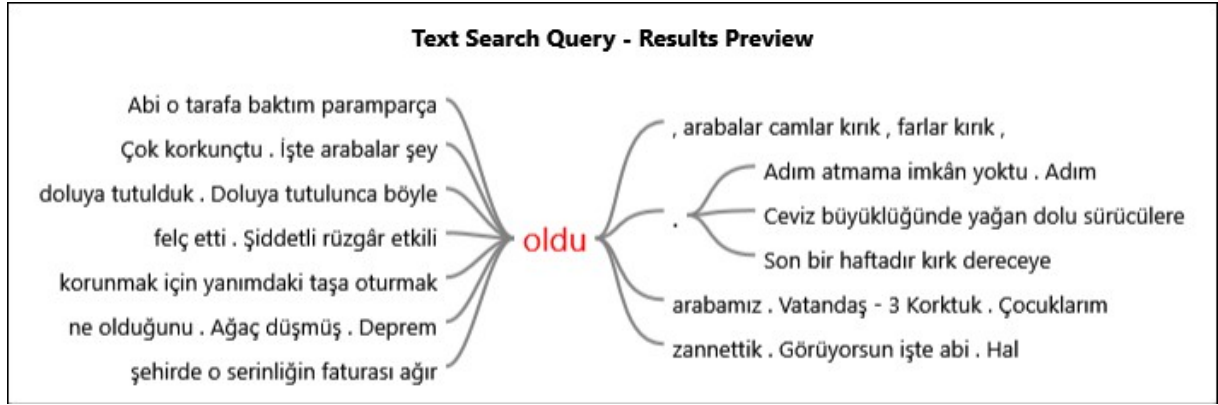
Grafik 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 incelendiğinde, kelime bulutunda (Grafik 1.) en çok geçen kelime olarak İstanbul kelimesinin geçtiği görülmektedir. İstanbul kelimesinin eş anlamlı sorgusuna baktığımızda ise, ne İstanbul kelimesinden önce ne de İstanbul kelimesinden sonra afetten korunmaya yönelik öğretici içerikten bahsedilmediği görülmektedir. Afet haberlerini ele alan sunucuların haber metinlerinde olayın insan, çevre ve yapılar üzerindeki anlık etkilerinin neler olduğuna odaklanıldığı Sosyal Öğrenme Kuramı bağlamında afet haberlerinin izleyicilere öğretici içerik sunmadığı görülmektedir. Yukarıda belirtilen bulgular ışığında, “Sosyal öğrenme kuramı kapsamında ana haber program içeriklerini sunan haberciler, afet haberlerinde afetten korunmaya yönelik öğretici niteliklere önem verir” hipotezi, (Hipotez 1) kabul edilmemiştir.

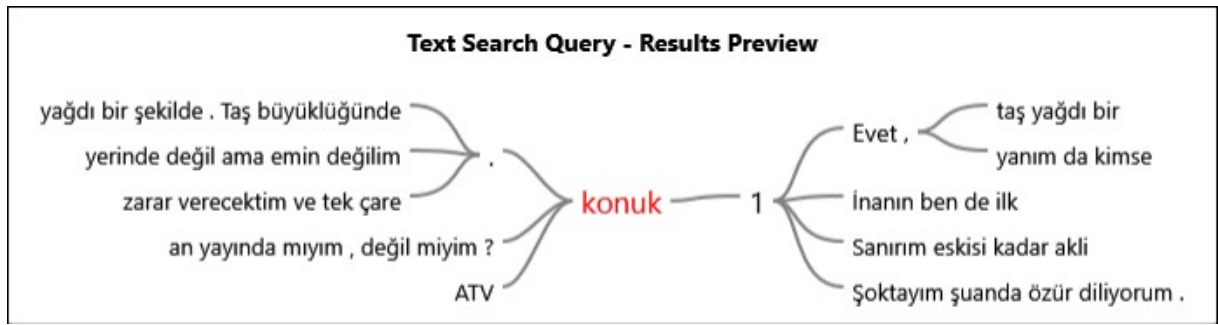
Grafik 9. Ana Haber Programına Katılım Sağlayan Konuk veya Uzman Görüşlerinin Kelime Bulutu.

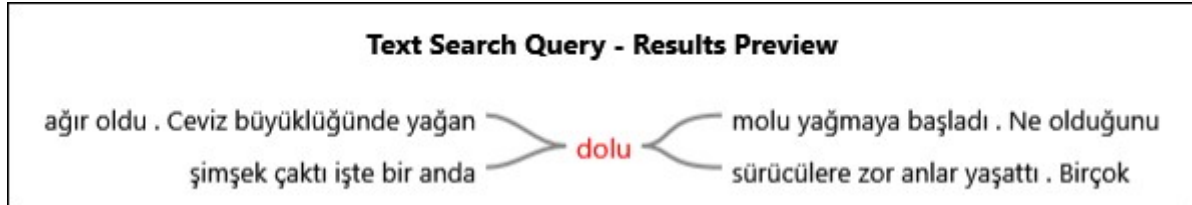
Grafik 10. “Vatandaş” Kelimesi İçin Metin Arama Sorgusu.

Grafik 11. “Oldu” Kelimesi İçin Metin Arama Sorgusu.

Grafik 12. “Konuk” Kelimesi İçin Metin Arama Sorgusu.

Grafik 13. “Dolu” Kelimesi İçin Metin Arama Sorgusu.

Grafik 9, 10, 11, 12, 13 incelendiğinde, afet haberlerine konuk olan vatandaş veya uzmanların haber metinlerinde olayın insan, çevre ve yapılar üzerindeki anlık etkilerinin nasıl gerçekleştiğinin aktarılmaya çalışıldığı ancak Sosyal Öğrenme Kuramı bağlamında afetten nasıl korunmak gerektiğine ilişkin veya alınması gereken tedbirler konusunda öğretici içeriğin aktarılmadığı görülmektedir. Yukarıda belirtilen bulgular ışığında, “**Sosyal öğrenme kuramı kapsamında ana haber program içeriklerinde yer alan konuklar, afet haberlerinde afetten korunmaya yönelik öğretici içeriğe önem verir.**” hipotezi, (Hipotez 2) kabul edilmemiştir.

Literatür incelemesi sırasında afetten bireysel olarak nasıl korunmak gerektiğine ilişkin atmış iki adet anahtar kelime tespit edilmiştir. Anahtar kelime listesi aşağıda belirtilmiştir; Acil Durum Planlaması, Acil Durum Telefonları, Acil Durum Yolları, Acil Durum Yönetimi, Acil Servis, Afet Acil Durum Planlaması, Afet Yönetimi, Afete Hazırlık, Aile Afet Planı, Altın Saatler, Barınma, Baş Etme, Bilgi Verme, Bilgi, Bilgilendirme, Bilinç, Bilinçlendirme, Bireysel Hazırlık, Eğitim, Emniyet, Erken Uyarı, Etki Analizi, Farkındalık, Güvenli Alanlar, Güvenli, Güvenlik, Hazırlık, Hazırlıklı Olma, İhbar,

İhtiyaç Analizi, İhtiyaç Belirleme, İkincil Risk, İlk 72 Saat, Koruma, Korunma, Kriz Yönetimi, Kurtarma, Mekânsal Planlama, Önlem Alma, Önlem, Önleme, Risk Azaltma, Risk Belirleme, Risk Değerlendirme, Risk Önleme, Risk Seviyesi, Risk Yönetimi, Sığınma, Sigorta, Şehir Planlama, Tahliye Etme, Tahliye, Tehlike Analizi, Uyarma, Uzak Durma, Yardım Etme, Yardım İsteme, Yardım, Zarar Azaltma, Zarar Görebilirlik, Zarar Görme, Zarar Önleme (Fişek vd., 2003; Kadioğlu, 2009; Kadioğlu, 2011; Kadioğlu ve Kundak 2011).

Literatür taraması kapsamında oluşturulan afet haberlerinde kullanılabilir anahtar kelimelerin hiçbirinin analiz edilen haber metinlerinde geçmediği, görselleştirilen her iki kelime bulutunda da görülmektedir. Yukarıda belirtilen bulgular ışığında, “**Sosyal Öğrenme Kuramı kapsamında ana haber program içeriklerindeki afet haberlerinde izleyicilere afetten korunma, tedbir almaya yönelik anahtar kelimeler kullanılır**” hipotezi, (Hipotez 3) kabul edilmemiştir.

SONUÇ

Yaşadığımız çağda afetlerin giderek daha fazla zarara neden olduğu uluslararası kuruluşlar tarafından yayınlanan raporlarda açıkça görülmektedir. Afetlerin neden olduğu zararların azaltılmasında ise bireysel zarar azaltma çalışmaları önemli bir yer edinmektedir. Gelişen iletişim teknolojileri ile birlikte günümüz toplumlarında genelin günlük bilgi ihtiyacını karşılayan en önemli kaynaklardan biri olan televizyon ana haber bültenleri afetlere karşı bireysel hazırlık çalışmalarına yönelik önemli avantajlar sunmaktadır. Ancak yapılan araştırma sonucunda haber bültenleri içerisinde bu avantajlardan yararlanılmadığı görülmüştür. Analiz kapsamında afet haberlerini sunan sunucular ve afet haberlerinde yer alan vatandaş veya uzman görüşlerinde kullanılan haber metin içeriklerinin afetten korunmaya yönelik öğretici içeriğe sahip olmadığı, ek olarak literatür kapsamında tespit edilen afetle ilgili anahtar kelimelerin incelenen haber metin içeriklerinde yer almadığı tespit edilmiştir.

Örnek olay kapsamında ele alınan haber metin içeriğinde, afetin anlık etkilerinin neler olduğuna odaklanıldığı, Sosyal Öğrenme Kuramı bağlamında afet haberlerinin izleyicilerine öğretici nitelikte bir metin içeriği sunmadığı, dolayısıyla afetten korunma kapsamında daha ilk, birincil kaynaktan gelmeyen içeriğin afet konusunda bireysel ve toplumsal seviyede de bilinçlenmeye neden olamadığı sonucuna varmak mümkündür. Sunulan haberlerde medyanın görevinin ne olduğunu kamuoyuna iletme rolü açısından değerlendirildiğinde haber sunumlarının yeterli, ancak sunulan haberlerde medyanın görevinin afetlere hazırlıklı olunması konusunda toplumu bilgilendirici rolü açısından değerlendirildiğinde haber sunumlarının yetersiz olduğu sonucuna varılmaktadır.

Genel yayın süresi içinde olayın haber değerine önem verilmesine karşın, afet haberleri kapsamında var olan durumun aktarılmaya çalışması ve afetlerden korunmaya, önlem almaya yönelik öğretici içeriğe yer verilmemesi, afet haberlerinin haber değerinin azaltılmasına yol açtığını da söylemek mümkündür. Bunun ise afet içerikli haberlerin afetler konusunda farkındalığı artıran bir katkı sunmadığı, var olan bilgi eksikliğini gidermediği, genel bir yargı olan çaresizlik ve kaderci yaklaşımları azaltacak bir etkiye sahip olmadığı şeklinde değerlendirmek mümkündür. Kısaca, afet haberlerinin nasıl sunulması gerektiği konusunda gelişme kaydedilebilmesi için afetlere karşı bireysel hazırlık çalışmaları konusunda haber sunucularının bilgilendirilmesi, yayınlarda uzman görüşlerine yer verilmesi ve yayın politikalarının bu yönde değiştirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akalın, Ş. H. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aslan, K. (2009). *Haberin Yol Haritası*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Auf der Heide, E. (1989). *Disaster Response: Principles of Preparation and Coordination*. Atlanta: Online Book. <http://library.ndmctsg.edu.tw/milmed/avitation/file-med/DisasterResponse.pdf> (Erişim: 20.09.2018).

- Bandura, A. (1989). *Social Cognitive Theory*. London: JAI Press.
- Bandura, A. (1999). *Social Cognitive Theory an Agentic Perspective*. *Asian Journal of Social Psychology*, 2(1), 21-41. <https://doi.org/10.1111/1467-839X.00024> (Erişim: 20.10.2018).
- Bandura, A. (2006). *Social Learning Theory and Aggression*. *Journal of Communication*, 28(3), 12-29. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1978.tb01621.x> (Erişim: 20.10.2018).
- Bayrakçı, M. (2007). *Sosyal Öğrenme Kuramı ve Eğitimde Uygulanması*. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 198-210. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/115558> (Erişim: 29.09.2018)
- Beck, U. (2014). *Risk Toplumu Bir Başka Modernliğe Doğru*. (Kazım Ö. Bülent D. Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Bissell, K. ve Yan, Y. (2015). *The Sky Is Falling: Predictors of News Coverage of Natural Disasters Worldwide*. *Communication research*, 45(6), 862-886.
- CNN (2013). *Fukushima's Nuclear Power Mess: Five Big Questions*. <https://edition.cnn.com/2013/11/07/world/fukushima-nuclear-power-disaster-problems/index.html> (Erişim: 10:09:2018).
- Fişek, G. O., Müderrisoğlu, S., Yeniçeri, N., Edinçliler, A ve Özkarar, G. (2003). *Deprem Zararlarının Azaltılması İçin Eğitim ve Sosyal Çalışmalar, Deprem Master Planı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama ve İmar Dairesi Zemin ve Deprem İnceleme Müdürlüğü*.
- Fuller, T. (2011). *Thailand Flooding Cripples Hard-Drive Suppliers*. <https://www.nytimes.com/2011/11/07/business/global/07iht-floods07.html> (Erişim: 10:09:2018).
- Guha-Sapir, D., Hargitt, D. ve Hoyois, P. (2004). *Thirty Years of Natural Disasters 1974-2003: The Numbers*. Louvain: Presses Universitaires de Louvain.
- Güran, T. (1990). *İktisat Tarihi*. İstanbul: Damla Ofset.
- Harriss, J. Leiter, K. Johnson, S. (1985). *The Complete Reporter: Fundamentals of News Gathering, Writing, and Editing Complete With Exercises (5st Edition)*. New York: Macmillan.
- Houston, J.B., Pfefferbaum, B. ve Rosenholtz, C.E. (2012). *Disaster News: Framing and Frame Changing in Coverage of Major U.S. Natural Disasters 2000–2010*. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 89(4), 606-623.
- International Council for Science (2015). *Future Earth Integrated Risk Governance Project Science Plan 2016-2020*. <http://irg.bnu.edu.cn/wp-content/uploads/2016/08/Science-Plan-2016-2020-English-version.pdf> (Erişim: 20.09.2018).
- International Red Cross. (2013). *World Disaster Report 2013: Focus On Technology And The Future Of Humanitarian Action*. <http://www.ifrc.org/PageFiles/134658/WDR%202013%20complete.pdf> Erişim Tarihi: 11.01.2019.
- Jeong, Y. ve Lee, S.Y. (2017). *What Determines International Disaster Coverage in the US News Media?* *Journalism*, 1-18.
- Kadioğlu, M. (2008). *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri*. Ankara: JICA Türkiye Ofisi Yayınları.
- Kadioğlu, M. (2009) *Birey ve Aile İçin Depremde İlk 72 Saat*. İstanbul: İstanbul Sismik Riskin Azaltılması ve Acil Durum Haurlık Projesi (İSMEP) Yayınları.
- Kadioğlu, M. (2011). *Afet Yönetimi Beklenilmeyeni Beklemek En Kötüsünü Yönetmek*. İstanbul: T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayını.
- Kadioğlu, M. ve Kundak, S. (2011). *İlk 72 Saat*. Ankara: Afet Acil Durum Başkanlığı (AFAD) Yayınları.
- Kates, R.W. Hohenemser, C. ve Kasperson, J.X. (1985). *Perilous Progress: Managing the Hazards of Technology*. (1st Edition) Boulder: Westview Press.
- Lindell, M. K. (2013). *Disaster Studies*. *Current Sociology Review*, 61(5-6), 797-825.
- McFarlane, A.C. ve Norris, F.H. (2006). *Definitions and Concepts in Disaster Research*, Norris, F. H. Galea, S. Friedman J. M. Watson, P. J. *Methods for Disaster Mental Health Research*. 3 – 19. New York: Guilford Press.

- Parsa, Seyide (1993). *Televizyon Haberciliği ve Kuramları*. İzmir: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Plattner, T. (2005). *Modelling Public Risk Evaluation of Natural Hazards: A Conceptual Approach*. *Natural Hazards and Earth System Sciences*, 5(3), 357-366.
- Quarantelli, E. L. (1991) *Lessons From Research: Findings on Mass Communications System Behavior in the Pre, Trans and Postimpact Periods Newark: Disaster Research Center*
<http://udspace.udel.edu/bitstream/handle/19716/532/PP160.pdf?sequence=3&isAllowed=y> Erişim Tarihi: 11.01.2019.
- Rigel, N. (2000). *İleti Tasarımında Haber*. İstanbul: Der Yayınları.
- Scanlon, J. (2009). *Research About The Mass Media And Disaster: Never (Well Hardly Ever) The Twain Shall Meet. Disciplines, Disasters and Emergency Management Textbook*.
- Scanlon, J. ve Padgham, M. (1980) *The Peel Regional Police Force & The Mississauga Evacuation* Ottawa: Canadian Police College.
- Schlapp, H. (2002). *Gazeteciliğe Giriş*. Çeviri: Işık Aygün. İstanbul: Vestfalya Eyaletler Yayımevi.
- Şener, N. ve Gökkaya, A. E. (2017). *Günümüzde Çizgi Filmlerin Çocuk Gelişimindeki Yeri*. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 380-387.
- Thomas, V. ve López, R. (2015). *Global Increase in Climate-Related Disasters*. Mandaluyong: Asian Development Bank Publication.
- Tierney, K., Bevc, C. ve Kuligowski, E. (2006). *Metaphors Matter: Disaster Myths, Media Frames, and Their Consequences in Hurricane Katrina*. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 604, 57-81.
- Toköz, O. (1981). *Temel Gazetecilik*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Toruk, İ. (2008). *Gutenberg'den Dijital Çağa Gazetecilik*. İstanbul: LiteraTürk Academia Yayınevi.
- United Nations (2016). *The World's Cities in 2016*. New York: Data Booklet.
- Ural, D. (2014). *Acil Durum Hazırlık Kapasitesinin Artırılması*. İstanbul: T.C. İstanbul Valiliği İstanbul Proje Koordinasyon Birimi İSMEP Yayınları.
- Valkenburg, P.M., Peter, J. Ve Walther, J.B. (2016). *Media Effects: Theory and Research*. *Annual Review of Psychology*, 67, 315-338. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-122414-033608> (Erişim: 10:09:2018)
- Van Lange, P.A.M., Kruglanski A.W. ve Higgins, E.T. (2012). *Theories of Social Psychology*. London: SAGE Publications Ltd.
- Worldwatch Enstitüsü (2016). *Dünyanın Durumu 2016 Bir Kent Sürdürülebilir Olabilir mi? (D. Kutluay, Çev.)* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yılmaz, G. (2007). *Sınıf Öğretmeni Adaylarının Öğretmenlik Uygulaması Deneyimlerinin Fen Öğretimi Öz Yeterlilik ve Sınıf Yönetimi İnançlarına Olan Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İlköğretim Anabilim Dalı.